

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-674-4-69>

**HISTORICAL AND LEGAL PERIODIZATION
OF THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC LEGISLATION
IN THE SPHERE OF HEALTH CARE**

**ІСТОРИКО-ПРАВОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ
ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я**

Burdik V. I.

*Teaching Assistant at the Department
of History
and Archaeology
Melitopol State Pedagogical University
named after Bohdan Khmelnytsky
Zaporizhzhia, Ukraine*

Бурдік В. І.

*викладач-стажист кафедри історії
та археології
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Запоріжжя, Україна*

Беззаперечним є факт того, що здоров'я становить собою одну з фундаментальних соціальних цінностей будь-якої демократичної правової держави, оскільки право на охорону здоров'я належить до фундаментальних прав людини, закріплених як міжнародними правовими актами, так і національним законодавством. В умовах триваючого вектору розвитку України на входження до Європейського Союзу, дослідження періодизації розвитку вітчизняного законодавства у сфері охорони здоров'я набуває особливого значення, адже без комплексного осмислення минулого досвіду законотворчості неможливе формування ефективної нормативно-правової основи майбутнього.

Метою представлених тез є систематизація та аналіз ключових періодів розвитку вітчизняного законодавства у сфері охорони здоров'я.

Перші нормативні приписи у сфері охорони здоров'я на території сучасної України сягають часів Київської Русі (княжий період). Найвагомим правовим актом цієї доби слід вважати збірник законодавства «Руська Правда», приблизно XI–XII ст. [1]. Серед іншого, цей збірник включав окремі положення щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, що фактично є прообразом юридичної відповідальності за шкоду, заподіяну здоров'ю особи.

Далі потрібно виокремити статuti Великого князівства Литовського 1529, 1566 та 1588 років, що є зводами законів Великого князівства Литовського, створені на основі звичаєвого права та відповідної останньому судової практики. Джерелами Статутів також були

положення «Руської Правди», німецьких і польських судебників та певні норми римського права. Перший, Старий Статут 1529 р. мав назву: «Права писані надані державі Великому князівству Литовському, Руському, Жомойтському й іншим...» і включав 13 розділів, 244, згодом 283 артикули. Другий «Статут Великого князівства Литовського 1566 року» містив 14 розділів і 367 артикулів/статей. Третій «Статут Великого князівства Литовського 1588 року» було затверджено 28 січня 1588 Сигізмундом III Вазою. Він складався з 14 розділів і 488 артикулів/статей та значно розширив положення карного, кримінально-процесуального, а також цивільного, сімейного та земельного права тощо [2]. Правове регулювання охорони здоров'я здійснювалось на засадах Магдебурзького права, адже цехові приписи для лікарів, фармацевтів та цирульників встановлювали вимоги до їхньої кваліфікації, переліку послуг та відповідальності за їх неналежне надання. Хоча Литовські Статути 1529, 1566 та 1588 років не визначали засади охорони здоров'я безпосередньо, вони закріплювали правові механізми захисту прав потерпілих від заподіяння ним тілесних ушкоджень і каліцтв.

Наступним умовно визначеним є період визвольної війни та поступової колонізації українських земель. Так, у добу Гетьманщини (XVII–XVIII ст.) козацькі універсали та ордери регламентували окремі аспекти охорони здоров'я, зокрема в умовах постійних епідемічних загроз. Якість лікування українців у часи козацтва, багато в чому, залежала від рівня розвитку європейської медицини. В першу чергу тому, що в той час в Україні не було власної вищої медичної школи, і всі дипломовані лікарі, які у нас практикували, отримували освіту в європейських університетах. Їхні ж уявлення про анатомію людини та фізіологічні процеси в її організмі, про хвороби та методику їхнього лікування і визначали рівень медичної допомоги, яка надавалась українському населенню. Крім того, деякі елементи організації європейської медицини були прикладом і запозичувались в Україні [3, с. 12].

Після ліквідації Гетьманщини правове регулювання охорони здоров'я на Лівобережній Україні здійснювалось на основі законодавства Російської імперії, зокрема, Лікарського статуту 1857 р., який із незначними змінами проіснував до 1917 р. [4, с. 109]. На землях, що входили до складу Австрійської (пізніше – Австро-Угорської імперії), правове регулювання охорони здоров'я розвивалося згідно Австрійського закону про охорону здоров'я 1870 року. Цим законом встановлено засади державного санітарного нагляду, зокрема, центральна виконавча адміністрація відповідала за видачу правових норм «щодо інфекційних захворювань, ендемій та епідемій, щодо застосування отрут та ліків, а також щодо управління вакцинацією» [5].

Розвиток законодавства у сфері охорони здоров'я під час визвольних змагань (1917–1921 рр.) та існування СРСР (1922–1991 рр.) можна охарактеризувати як нестабільний до середини 1920-х років з поступовою деталізацією різноманітних аспектів охорони здоров'я у подальші роки. Так, О. В. Мартиненко відмічав, що на початку травня 1918 р. уперше в Україні було створено орган центрального управління медичною справою – Міністерство народного здоров'я та опіки [6].

Характеризуючи радянське законодавство потрібно виходити з централізованої, бюджетно фінансованої системи управління охороною здоров'я, де важливу роль відігравали акцент на профілактичній медицині та надмірна політизація всієї організації. Серед ключових нормативно-правових актів потрібно вказати на Конституцію УРСР 1937 р. у якій закріплювалося, що «керування справою охорони здоров'я і управління установами охорони народного здоров'я загальнореспубліканського значення» [7]. Також, важливо вказати на Закон УРСР «Про охорону здоров'я» 1971 р. та Конституцію УРСР 1978 р. Загалом, радянське законодавство про охорону здоров'я попри низку позитивних моментів відрізняється надмірною централізацією управління, поступовим зниженням якості та альтернатив отримання медичних послуг.

Останній з визначених нами, сучасний період розпочався у 1991 році зі здобуттям Україною незалежності й триває дотепер. Фундаментальними тут є Основи законодавства України про охорону здоров'я 1992 р. [8]. Важливо також вказати на спробу законодавця перейти на систему загальнообов'язкового медичного страхування, розпочату із прийняттям Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» 2017 р. [9].

Загалом, двома загальними тенденціями розвитку законодавства про охорону здоров'я сьогодні слід визначити воєнний стан, запроваджений в Україні у зв'язку із повномасштабним вторгненням Російської Федерації в лютому 2022 року, що створив нові виклики для забезпечення права на охорону здоров'я, зокрема щодо функціонування системи закладів охорони здоров'я в екстраординарних умовах. З іншого боку, суттєвий вплив на законотворчість обумовлена триваючим курсом України на європейську інтеграцію.

Проведений аналіз дозволяє виокремити такі періоди розвитку вітчизняного законодавства у сфері охорони здоров'я: 1) княжий (Київської Русі та литовсько-руський); 2) колоніальний (визвольної війни та колонізації); 3) визвольних змагань та радянзації (УНР, Українська Держава та СРСР); 4) сучасний (вплив глобалізації, європейської інтеграції та триваючої протидії збройній агресії).

Вважаємо, що вивчення вітчизняної правової спадщини у сфері охорони здоров'я дозволяє спираючись на досвід минулого, сформувати стійку та ефективно діючу систему правового регулювання охорони здоров'я в Україні.

Література:

1. Вілкул Т. Л. Руська правда. URL: https://www.history.org.ua/?termin=Ruska_pravda
2. «Литовські Статути» (1529, 1566, 1588 pp.) : українські землі у складі Литви і Польщі. Укладачі: Нестеренко О. В., Щиглинська М. М. Національна історична бібліотека України URL : <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/423/>
3. Пленький С. Лікування населення Гетьманщини у XVIII столітті / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Запоріж. від-ня [та ін.]. Київ, 2016. 144 с.
4. Вислоцька Т. Ю. Охорона таємниці в історії кримінального законодавства України (серед. XIX – поч. XX ст.). *Juridic National: Theorie si Practica*. 2016. № 2 (18). С. 108–113.
5. Waic M, Pavlů D. Healthcare and Physical Education of Children and Youth in Prague 1869-1914. *Front Sports Act Living*. 2020. DOI: 10.3389/fspor.2020.581285.
6. Мартиненко О. В. Система охорони здоров'я України в період 1917–2007 рр. керівники, події, факти, коментарі. URL : <https://www.mif-ua.com/archive/article/1537>
7. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки Україна. Історичний документ від 30.01.1937. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text
8. Науково-практичний коментар до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» / Борис Логвиненко. Київ: ВД «Дакор», 2021. 272 с.
9. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>